

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.31.1.6>

Jasna Vince

IMENSKI PREDIKAT S NEPRELAZNYM GLAGOLIMA U HRVATSKOGLAGOLJSKIM TEKSTOVIMA

dr. sc. Jasna Vince, jvince@stin.hr, Zagreb

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.1'367.332.7

rukopis primljen: 30. travnja 2019.; prihvaćen za tisak: 31. svibnja 2019.

*Rad je posvećen neprelaznim glagolima i imenskim skupinama koji čine imenski predikat u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. U ulozi „čiste” spone, lišene leksičkoga značenja pojavljuju se samo prezentski oblici glagola biti tvoreni od *es-osnove. Finitni oblici potekli iz osnove *bheu- postavljaju događaju vremenski okvir. Raščlanjuje se nadalje i velika skupina polusponskih glagola koji oblikuju značenja ‘ostati’, ‘biti stvoren’, ‘postati’, ‘praviti se’, ‘pretvarati se’, ‘činiti se, izgledati’ i ‘zvati se’. Autorica upozorava na utjecaj grčkih i latinskih predložaka kao i govornoga jezika na sintaktičke sklopove hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika.*

Ključne riječi: *hrvatski crkvenoslavenski jezik; imenski predikat; sponski i polusponski glagoli; predikatno ime; latinski i grčki predložak*

1. Uvod

Otkako je krajem prošloga stoljeća uvelike poraslo zanimanje za sintaksu hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika, redovito se ističe da je to najslabije istražena jezična razina. Slijedi obično primjedba kako se u novije doba stanje popravlja, a popis radova kojima se ona potkrepljuje svakim je danom sve dulji. Knjige, studije i članci posvećeni su uže ili šire postavljenim

sintaktičkim pitanjima, a zanimanje autora usmjereno je prema pojedinim pisanim spomenicima ili njihovim skupinama, ali i prema različitim žanrovima i različitim razdobljima hrvatskoga glagoljaštva. Sazrelo je već i vrijeme za pregled dosadašnjih rezultata. Milan Mihaljević predstavio je nedavno četiri naraštaja proučavatelja sintakse hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika i njihove radove (Mihaljević, Milan 2018). Skupu posvećenu povijesnoj sintaksi¹ ovaj rad pripada ponajprije zato što je u njemu riječ o najstarijem hrvatskom književnom jeziku, a uočene sintaktičke mijene nisu samo plod unutarnjega razvoja, nego su objašnjive i različitim inojezičnim utjecajima.²

Ima sintaktičkih pitanja kojih su se proučavatelji hrvatskoga glagolizma i dosad doticali u sklopu svojih tekstoloških ili jezičnih istraživanja, ali nikada nisu postali glavnim predmetom raščlambe. Jednoj od takvih tema posvećen je ovaj rad.³ U njemu ćemo prikazati rečenice s imenskim predikatom u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku služeći se spoznajama i pojmovljem tradicionalne gramatike. Usredotočit ćemo se samo na rečenice s neprelaznim glagolima, koji „označuju da se što pripisuje subjektu” (Silić, Pranjković 2005: 291). O njima možemo pročitati i ovo: „Ako se subjektu pripisuje neka osobina, stanje ili funkcija (a to se izriče imenom, tj. imenicom, zamjenicom, pridjevom ili brojem), veza između ta dva pojma izriče se glagolima *biti*, *postati*, *ostati*, *činiti se*, *zvati se* (...) i sličnim. Takav se predikat naziva imenski predikat, glagol u njemu je kopula (spona), a imenski dio predikata zove se predikatno ime” (Pavešić, Vince 1971: 427). U nekim je radovima naziv spona ograničen na glagol *biti*, a ostali nabrojani glagoli semikopulativni su ili polusponski (Silić, Pranjković 2005: 290–291). Za razliku od puke spone, glagoli *ostati*, *činiti se*, *zvati* i sl. opremljeni su i leksičkim značenjima prema kojima su u ovom radu i razvrstani u skupine. S druge strane, oni kao i spona

¹ Upravo je povijesna sintaksa – uz povijesnu leksikografiju te pravopisna i srodna pitanja – područje na kojem se spoznaje o „unutarnjoj povijesti jezika” plodonosno isprepleću s dostignućima do kojih su došli istraživači „vanjske povijesti jezika”, primjerice Vince (1978).

² Nadovezujući se na prosudbe ranijih autora, Diana Stolac i Anastazija Vlastelić iznose tri tumačenja uloge povijesne sintakse: „a) proučava sintaksu u ranijim razdobljima jezičnoga razvoja, b) opisuje sintaktičke mijene u različitim fazama jezičnoga razvoja i c) odgovara na pitanje zašto je uopće došlo do određene promjene na razini sintakse” (Stolac, Vlastelić 2017: 642).

³ Građa za istraživanje ista je ona na kojoj se temelji *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* (usp. RCJHR 2000: XXXI – XXXVI), obogaćena podatcima iz dostupnih preslika i izdanja pojedinih tekstova te iz radova proučavatelja jezika hrvatskih glagoljaša.

biti zahtijevaju nadopunu koju donosi predikatno ime. Stoga se o njima govori kao o nesamostalnim glagolima (Florschütz 1940: 129). U gramatici se za dopune takvim glagolima uvriježilo i naziv proširak (Peti 1979), koji valja strogu lučiti od predikatnoga proširka, koji nije obavezan (Birtić, Brač 2016: 313). Dioba predikatnih imena zasniva se na njihovim formalnim obilježjima koja odražavaju i razlike u značenju.

2. Glagoli *biti* i *bivati*

Prototipni su imenski predikati oni u kojima je spona glagol *biti*. U primjerima (1) i (2) sponski glagol popraćen je ostalim dvjema svojim ulogama – punoznačnoga i pomoćnoga glagola. U svim je potvrdama glagol *biti* u prezentu. Prvi je primjer zavisno složena rečenica u kojoj spona u glavnoj i punoznačni glagol *biti* kao predikat odnosne rečenice glase jednako. Prvi ostvaraj glagola *biti* u (2) pomoćni je glagol u gradbi perfekta, dok istozvučno *esi* u *Brevijaru Vida Omišljanina* spaja subjekt s participom prezenta aktiva I. kao predikatom.

- (1) азъ есм' іже есмь BrVO 193b – Ego sum qui sum – ἐγώ εἰμι ὃ ὄν – Izl 3,14 ~
- (2) ti stvorilь esi vsa BrN₂ 134b – ti esi sьzdaвь vsьčьskaє BrVO 268a – tu creasti omnia – σὺ ἔκτισας τὰ πάντα – Otk 4,11

Iz Kožičičeve inačice primjera (3) razvidno je da spona može ostati neizrečena. Tu autor slijedi latinski predložak.⁴ Elipsa je poznata i grčkim biblijskim tekstovima odakle je posredno, preko starijih (staro)crkvenoslavenskih predložaka dospjela i u prijepise hrvatskih glagoljaša. Takvi su primjeri rjeđi jer je u prijevodima s grčkoga na starocrkvenoslavenski često

⁴ Istražujući utjecaj latinskoga i govornoga hrvatskoga jezika na Kožičičeve prevoditeljske postupke zamjetne na sintaksi njegova *Misala hruackoga*, autori Eterović i Vela (2013) među latinizmima opisuju i elipsu spone (uz *praesens historicum*, upotrebu kondicionala, upotrebu infinitiva, relativno vezivanje i intonacijska pitanja). Zaključuju kako je elipsa spone u Kožičičevu *Misalu hruackom*, po uzoru na latinski predložak, posve uobičajena i česta, čime se on razlikuje od ostalih tiskanih misala, *Prvotiska misala*, *Senjskoga misala* i *Misala Pavla Modrušanina*. Autori su ipak zabilježili sponu u sva četiri tiskana misala tamo gdje je u latinskome elipsa. Navode čak i primjer u kojem je samo u *Misalu hruackom* upotrijebljena spona, a u latinskome i u uspoređenim tiskanim misalima ona je izostala. (Eterović, Vela 2013: 122).

uspostavljena spona koja u izvorniku manjka (Večerka 1996: 141). *Brevijar Vida Omišljanina* (2) čuva tako nastalu sponu uz participij preterita aktiva. Elipsa se u svim nabrojenim idiomima, grčkom, latinskom i (staro)crkvenoslavenskom obično opisuje kao hebrejizam,⁵ a ima i mišljenja kako je to iskonska praindoevropska, pa onda i praslavenska crta koja je pod stranim utjecajem samo učvršćena.⁶

- (3) az' es(a)мъ g(ospod)ь MHRv 54a – az g(ospod)ь MKož
50b – ego Dominus – ἐγὼ εἰμι κύριος – Ez 36,23

Prezentski oblici glagola *biti* potvrđeni u primjeru (5): *budu*, *budety* ~ *esi* supletivno su povezani, što upućuje na njihovo različito postanje.⁷ Razlika između trajnog i trenutnog prezenta očituje se i u tome što se uz potonji predikatno ime osim nominativom (4) može izraziti i s pomoću prijedložnog izraza *vъ* + akuzativ (5). On se tumači kao hebrejizam posredovan grčkim⁸, a iz grčkoga ga je, kako se vidi, preuzeo i latinski. Razlučivanje svezremenskoga 'jesam' i budućega 'bit ću' i 'bit će' (5) ostvareno uz pomoć supletivnih oblika prezenta glagola *biti* time je dodatno poduprto. Iz samoga glagolskoga oblika nemoguće je međutim iščitati je li riječ o durativnom značenju ili o inkoativnom, koje se parafrazira kao 'postat ću'.

- (4) i budu vam' ot(a)съ i vi budete mně s(i)n(o)ve i dečeri
BrVO 155d – καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς
ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας – et ero vobis in
patrem et eritis mihi in filios et filias – 2Kor 6,18
- (5) s(i)нъ moi esi ti .. az' v(a)мъ budu vъ o(ta)съ i ta budety
mně v' sin' MHRv 10a – υἱός μου εἶ σύ ... ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ
εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν – Filius meus es
tu ... ego ero illi in Patrem et ipse erit mihi in Filium –
Heb 1,5

⁵ Podrobnije u Eterović, Vela (2013: 122).

⁶ Usp. o tome Damjanović (2005: 171).

⁷ „Kao što je glagol *es- u mnogim rečenicama degradiran na kopulu, tako su u pojedinim ie. jezicima i drugi neki glagoli. Tako se okreće u puku kopulu i glagol *bheu-, slav. *byti*, kojemu je prvo značenje upravo 'rasti, postajati' i koji se supletivno veže s glagolom *es-“ (Ivšić 1970: 280).

⁸ Usp. HCSJ (2014: 362).

Oblicima glagola *biti* u (4), (5) i (6), poteklima iz osnove **by-* < **bheu-*, zajedničko je upućivanje na događaj koji se tek očekuje ili priziva (ili se ne očekuje i ne priželjkuje), drugim riječima na promjenu. Imenica kao predikatno ime u takvim se okolnostima može pojaviti i u instrumentalu, kao u primjeru s imperativom *budi* iz *Petrisova zbornika* (6)⁹. I dok je hebrejizam *vb* + akuzativ u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku čvrsto ukorijenjen (5), instrumental je kao novija pojava kako na našem tlu tako i uopće u slavenskim jezicima u doba koje promatramo još posve rijedak. Nastao je pod utjecajem živoga govornoga jezika.

- (6) ne budi mēdom' da tē ne požru ni budi čemērom' da tē ne ispljuju CPet 99v

Većina potvrda potječe iz novoprevedenih tekstova, uglavnom iz novijih zbornika.¹⁰ Svi su instrumentali imenički, nikada pridjevski. To je tek jedan od čimbenika koji utječe na odabir instrumentala u predikativu.¹¹

Glagolski oblik *bih'* u dvjema vremenskim rečenicama u prvoj inačici primjera (7), preuzetoj iz *Vatikanskog misala Illirico 4*, koji može stajati kako za imperfekt tako i za aorist,¹² otkriva da je riječ o zbivanju u prošlosti, ali nam ništa ne govori o njegovu trajanju. Stanje je jednako onomu iz primjera (5), samo što je tamo pogled bio uprt u budućnost, a tu u prošlost. Tek se iz

⁹ Kao i glavnina primjera s instrumentalom i ovaj je preuzet iz HCSJ (2014: 337).

¹⁰ Stariji i noviji zbornici međusobno se više razlikuju po zastupljenosti elemenata narodnoga govora nego liturgijski kodeksi. „Do polovice 14. st. crkvenoslavenski je imao ulogu književnoga jezika kojim su pisana i liturgijska i neliturgijska književna djela” (HCSJ 2014: 19).

¹¹ Na smjenjivanje nominativa i instrumentala u starocrkvenoslavenskom jeziku već su davno upozorili češki, ali i drugi slavisti; usp. Bauerová (1963), Večerka (1993). O hrvatskom crkvenoslavenskom u usporedbi sa staročakavskim izvješćuje Vince Marinac (2001). U novije doba Ivana Brač prikazala je rasprostranjenost instrumentala u kopulativnim rečenicama širom slavenskoga svijeta s posebnim naglaskom na suvremeni hrvatski jezik. Istražila je i ograničenja povezana s tom pojavom koja se sažeto mogu opisati kao „pripisivanje subjektu kakve uloge ili svojstva koje nije trajno povezano s njim i neodvojivo od njega” (Brač 2017: 41). U slučaju predikativnoga instrumentala u hrvatskoglagoljskim tekstovima to objašnjava njegovo upućivanje na prošlost ili budućnost, a ne na sadašnjost i svevremenost. Nije slučajno što je u svim rijetkim (staro)crkvenoslavenskim primjerima instrumental potvrđen uz osnovu **bheu-*, nikada uz **es-*.

¹² Stezanja koja su zahvatila oblike imperfekta počela su ugrožavati razlikovanje imperfekta i aorista već u starocrkvenoslavenskom jeziku (HCSJ 2014: 243). Na našem tlu neutralizaciji je pridonijela i ikavizacija *jata*.

glagolskih oblika u glavnim rečenicama, imperfekta *g(lago)lah'* i aorista *otvr'goh'* zaključuje kako se tu ne pripovijeda o prošlosti u kojoj se muževno doba nastavlja na dječačko i dalje traje: *'kad sam bio dijete – kad sam bio odrastao čovjek', nego je razdoblje dječastva u prošlosti prekinuto trenutkom odrastanja: 'kad sam bio dijete – kad sam postao odrastao čovjek'. U svim ostalim potvrđama, grčkoj, latinskoj, pa i u onoj iz usporednoga hrvatskoglagoljskoga Kožičićeva *Misala hruackog* obavijest je nedvosmisleno prenesena suprotstavljanjem dvaju glagola: *běhь – stvoreнь běhь, essem – factus sum, ἦμην – γέγονα*, a u latinskome je dodatno osnažena odabirom različitih veznika, *cum – quando*.¹³

- (7) egda bih' mladěnc' g(lago)lah' ěko mladěnc' ... egda že bih' mužь otvr'goh' ml(a)d(ě)nčkaě MVat₄ 23d – běhь ... stvoreнь běhь MKož 21d – ὅτε ἦμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν ... ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήρηκα τὰ τοῦ νηπίου – cum essem parvulus loquebar ut parvulus ... quando factus sum vir evacuavi quae erant parvuli – 1Kor 13,11

I glagol *bivati* rabi se u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku trojako: kao punoznačni glagol 'bivati, događati se' (8), kao pomoćni glagol za tvorbu pasiva (9), pri čemu se smjenjuje s glagolom *biti* i kao spona (10) i (11). U primjeru (10) značenje glagola *bivati* je durativno, a u (11) iterativno 'postajati'.

- (8) rukami že ap(usto)lъskami znamenie ĩ čudesa bĭvahu vъ ljudehъ mnoga FgGrš 1v – Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα πολλὰ ἐν τῷ λαῷ – per manus autem apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe – Dj 5,12
- (9) g(ospod)ь is(us)ь v noč' v njuže předan' bivaše ... přělomi hlěbь MVat₄ 133d – bis(ть) MNov 132a – ἐν τῇ νυκτὶ ἦ παρεδίδετο – in qua nocte tradebatur – 1Kor 11,23

¹³ Dva najstarija hrvatska latinička lekcionara, onaj *Bernardina Splićanina* i *Ranjinin* drže se kao i Kožičić latinskoga predloška, samo što umjesto glagola *stvoriti* rabe glagol *učiniti* u dvojakom pasivu (*bih učinen* i *učinih se*): *Dokle bih maľacat ... kada jure bih učinen muž* odnosno *Kada bjeh mlad ... Kada ve istinom učinih se muž*. Bernardin, kako se vidi, rabi i dva različita vremenska veznika (*dokle / kada*). Usp. Vince Marinac (2001: 286–288).

- (10) molju že vas' podobni mi bivaite BrVO 105a – μιμηταί μου γίνεσθε – imitatores mei estote – 1Kor 4,16
- (11) eliko aće prikasahu se zdravi bivahu MVat₄ 29a – et quotquot tangebant eum salvi fiebant – καὶ ὅσοι ἄν ἦσαντο αὐτοῦ ἐσώζοντο – Mk 6,56

3. Glagol *stvoriti*

U ovom ćemo odjeljku ogledati usporedne rečenice s glagolima *biti* i *stvoriti* u značenju 'postati'. Ali prije toga valja primijetiti dvoje. Prvo, *biti* i *stvoreny biti* međusobno su zamjenjivi i kao punoznačni (jednovalentni) glagoli u značenju 'nastati', što pokazuju brojni primjeri, među njima i (12). Izraz *stvoreny esty* u različitim licima i brojevima ali i rodovima ropski je prenesen iz latinskoga izraza *factus est*, koji je i sam primjer supletivnosti, pri čemu su se oblici glagola sa značenjem 'učiniti' premetnuli u značenje 'postati'.¹⁴ Slično se tomu i grčko γίνομαι 'postati' etimološki vezuje uz γενεαω 'roditi'.¹⁵

- (12) i ot šes'toe godine t'me stvorene biše po v'sei z(e)mli CPar 245r – t'ma bis(тъ) MVat₄ 76d – σκοτός ἐγένετο – tenebrae factae sunt – Mt 27,45

Drugo, oblike *stvoreny bist'*, *stvorena est'* itd. nalazimo i kao prave pasivne parnjake aktivnima:

- (13) tak'meni edinake i kras'ni stvori e BrN₂ 94c – takmeni edinaki krasni stvoreni suty BrVO 200a – eos pariles aequales decorasque fecit

Svijest o pokretaču radnje u tom je primjeru živo prisutna ne samo u aktivnoj rečenici iz *II. novljanskog brevijara* s objektom i proširkom u akuzativu, nego po uzoru na nju i u pasivnoj, potvrđenoj u *Brevijaru Vida Omišljanina*, u kojoj je objekt promaknut u subjekt u nominativu (doduše, neizrečen), a proširak / predikatno ime s njime je sročan. U tom slučaju *stvoreni suty* nije zamjenjivo glagolom *biti*. Kada se veza s uzročnikom, koji je u pasivnim rečenicama obično ionako malo važan, posve dokine, otvara

¹⁴ Usp. *facio, feci, factum, facere* i *fio, factus sum, fieri* (Divković 1900: 396, 417).

¹⁵ Usp. Senc (1910: 169).

se put prema značenju 'postati'. O tome svjedoče *stvorěň esi* zabilježeno u *Lobkowiczovu psaltiru* na mjestu na kojem u *Pariškom psaltiru* stoji *b(i)si* (14), zatim *stvorena bista* u *Pariškom zborniku* prema Kožičićevu prijevodu *bista* (15) kao i Kožičićevo *stvoreň běhь* za drugo *bih'* u *Vatikanskom Illirico* 4 (7) i niz drugih primjera.¹⁶

(14) g(ospod) i pribežiče stvorěň esi namь PsLob 54v – b(i)si PsPar 48v

(15) i bista priětela irudь i pilatь ... nepriětela bo bēhota přeē MKož 74b¹⁷ – stvorena bista ... bihota CPar 258v – ἐγένοντο δὲ φίλοι ὁ τε Ἡρώδης καὶ ὁ Πιλάτος ... μετ' ἀλλήλων· προὑπήρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες – et facti sunt amici Herodes et Pilatus ... nam antea inimici erant – Lk 23,12

Jasno je da nema nikoga tko bi Stvoritelja kao vrhunsko biće mogao učiniti utočištem kao i to da su Herod i Pilat sklopili prijateljstvo sami, bez ičijega posredovanja. Tako se tumači i 'postati odrastao čovjek' u (7). Štoviše, čak i sam početni trenutak preobrazbe može postati nevažan ostavljajući glagolu ulogu puke spone. U to se možemo uvjeriti čitajući hrvatsku inačicu psalamskoga stiha *jer smo jadni i nevoljni*, koji u *Pariškom zborniku* glasi *niči stvoreni esmo vel'mi* (30). Subjektu je pred očima samo nevolja koja ljude u čije ime govori tišti ovdje i sada, a njezin uzrok i točno vrijeme nastanka padaju u drugi plan.

Uvid u pisane spomenike potvrđuje zakonitost dobro poznatu iz opisa drugih sintaktičkih pojava: tekstovi naslijeđeni iz starocrkvenoslavenskih prijevoda oslonjenih na grčki, malo ili nimalo prilagođeni latinskomu, sustavno se suprotstavljaju onima izvorno prevedenima s latinskoga jezika. Tipični su predstavnici posljednje skupine Kožičićev *Misal hruacki* (MKož) i

¹⁶ U suvremenom hrvatskom jeziku prijevod glagolom *postati* mnogo je običniji od prijevoda glagolom *biti*. Tako primjerice (7) glasi: *Kad sam postao muž* ili *A kad postadoh zreo čovjek*. Druga je mogućnost glagolski predikat, kao (11) *se ... sprijateljše* prema *postadoše prijatelji*. O tome dalje u odjeljku 4.3.

¹⁷ Potvrda iz *Misala hruackog* pruža nam ujedno priliku da ju usporedimo s primjerom (7). Zahvaljujući različitim oblicima za 3. lice dvojine aorista *bista* i imperfekta *bēhota* ovaj je tekst i bez pomoći priloga *přeē* lako protumačiti kao 'postali su prijatelji' ... 'prije su bili neprijatelji'. U primjeru (7), naprotiv, jednaki oblik *bist'* nije dovoljan za puno razumijevanje teksta. Za to je bio nuždan kontekst.

Pariški zbornik (CPar). Kako bi se vidjelo koliki je upliv latinskoga jezika, usporedit ćemo *Misal hruacki*, u cijelosti ponovo preveden s latinskoga, s ostalim hrvatskoglagoljskim misalima,¹⁸ a psaltirski dio *Pariškog zbornika s Lobkowiczovim psaltirom*. Razdioba glagola *biti* i *stvoriti* u građi nije, razumije se, u potpunosti pretkazljiva pa se s jedne strane rješenju s glagolom *stvoriti* katkada priklanjaju i oni spomenici za koje to nije prvi izbor, kao *Lobkowiczov psaltir* (14), dok se s druge strane ni prevoditelji s latinskoga, kao Kožičić¹⁹ (15), ne drže slijepo svojega predloška.

4. Oblik predikatnog imena

Činjenica da je hrvatski crkvenoslavenski tekst noviji prijevod s latinskoga može utjecati i na ustroj predikata, a ne samo na odabir glagola.

4.1. Imenica i prijedložni izraz

Glagolima *biti* i *stvoriti* zajedničko je predikatno ime u nominativu. Ono je i najčešće.²⁰

- (16) s'tvorena e(stb) juděš stina ego iz(drai)lb oblast' ego CPar
101v – bistv PsLob 75r – ἐγενήθη Ἰουδαία ἀγίασμα αὐτοῦ,
Ἰσραὴλ ἐξουσία αὐτοῦ – facta est Judaea sanctificatio
eius, Israel potestas eius – Ps 113,2

¹⁸ Ne ulazeći u pojedinosti dovoljno je upozoriti kako u njihov sastav ulaze dvije skupine tekstova. Prvi su naslijeđeni i podvrgnuti višestrukim redakcijama, a drugi su izvorni hrvatskokrkvenoslavenski, prevedeni s latinskoga. O biblijskim prijevodima usp. Badurina Stipčević (2016) i tamo navedenu literaturu.

¹⁹ „Kožičić ne preslikava slijepo latinske konstrukcije samo radi približavanja predlošku, već latinski jezik shvaća ponajprije kao poticaj i primjer gradnje vlastitita književnoga jezika te njegova oblikovanja na jasnim sintaktičkim načelima.” (Eterović, Vela 2013: 118).

²⁰ Odabrani primjeri s glagolom *stvoriti* u hrvatskoglagoljskim tekstovima: s(lovo) stvoreno b(i)si pl'tb BrN₂ 470b; dvarb stvorena esmb s(i)nu b(o)žiju BrN₂ 412c ianua facta sum; egda že stvorenb b(i)si muž roět ženu ot kolēne svoego imenemb an'nu BrVO 380d – καὶ ὅτε ἐγενόμην ἀνὴρ ... – cum vero factus esset vir ... – Tob 1,9; i(su)sb egda ispl'ni sl(o) vo stvorenb bisi vladika iz(drai)lju BrVO 412c – factus est dux Israhel – 1Mak 2,55; ēže bēše svobodnaē stvorena est' rabina BrVO 410c – quae erat libera facta est ancilla – 1Mak 2,11; po činu mel'hisedekovu biskup' stvorenb est' vb vek' BrVO 35a – κατὰ τὴν τάξιν Μελχισέδεκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα – secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in aeternum – Heb 6,20; vē h(r)st)lēna esvē stvorena BrN₂ 443d – nos Christiani facti sumus. Pogledamo li pažljivije biblijske perikope, uvjerit ćemo se da prevladavaju one iz knjiga prevedenih s latinskoga. Usp. Badurina Stipčević (2016).

- (17) stvoren esi pomočnikъ moi i priběžiče moe CPar 52r – bis(i) PsLob 38r – ἐγενήθης ἀντιλήπτωρ μου καὶ καταφυγή μου – quia factus es susceptor meus, et refugium meum – Ps 58,17
- (18) i slovo plťь stvorena b(i)si MKož 57d – b(i)si MHrv 10c – Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο – et Verbum caro factum est – Iv 1,14

Uz oba glagola potvrđen je i prijedložni izraz *vb* + akuzativ.

- (19) stvoren' bi g(ospod)ь mně v' priběžiče i b(og)ь moi v' pomoč' up'vaniě moego CPar 83v – b(i)si PsLob 63r – ἐγένετό μοι Κύριος εἰς καταφυγὴν καὶ ὁ Θεός μου εἰς βοήθην ἐλπίδος μου – factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adiutorium spei meae – Ps 93,22
- (20) kamenъ koga otvrgoše zījučei sa stvorenъ bi v' gl(a)vu nugla CPar 103v – bisty PsLob 76v – ὄν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας – hic factus est in caput anguli – Ps 117,22

U sljedećem se psalmu (21) nominativ *pomočnikъ* i prijedlog s akuzativom *v priběžiče* smjenjuju, i to samo uz *biti*, a da za *vb* + akuzativ nema uzora u grčkome (niti u latinskome). Smjenjivanje je u vezi s razlikom u živosti referenta. U suvremenom hrvatskom jeziku apstraktni pojam rabi se u frazi *na* + akuzativ i u nominativu: *Uvijek mu je bio na pomoć*, *Uvijek mu je bio pomoć*, a imenica za osobu samo u nominativu: **Uvijek mu je bio na pomočnika*, *Uvijek mu je bio pomočnik*. Tu *na* + akuzativ izriče namjenu.²¹ U istoj je ulozi i novouvedeni prijedložni izraz *vb* + akuzativ u (21),²² za razliku od (5) u kojem akuzativ označuje pojam s kojom se subjekt poistovjećuje. Kada je u akuzativu imenica za neživo, moguća su oba tumačenja. Izjednačenje osobe kao subjekta s neživim mišljeno je tada metaforički.

²¹ Usp. Pranjaković, Silić (2005: 226).

²² I u hrvatskoglagoljskim se tekstovima u tom značenju umjesto prijedloga *vb* može upotrijebiti *na* s akuzativom: *ne vidiši li êko krotostъ b(o)žie na pokaenie e(stv)* – RegBen 3r (Mihaljević, Ana 2018: 65).

- (21) stvoreń e(st)ь g(ospod)ь priběžiće ubogu pomoćnik' v potrebah' CPar 13v – bist ... v pribežiće ... pomoćnikь PsLob 4v – ἐγένετο Κύριος καταφυγή τῷ πένητι, βοηθὸς ἐν εὐκαιρίαις ἐν θλίψεσι – et erit Dominus elevatio oppresso elevatio oportuna in angustia – Ps 9,10

Imenica u dativu potvrđena je samo u prijevodnoj inačici s grčkoga. U izrazima s glagolom *stvoriti* njemu odgovaraju ili nominativ (22) ili prijedlog *vb* + akuzativ (23).

- (22) stvoreni bismo ponošenje susēdom' našim' CPar 71r – bihomь ponošeniju PsLob 53v – ἐγενήθημεν ὄνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν – facti sumus opprobium vicinis nostris – Ps 78,4

- (23) veće vsěh' nepriētel' moih' stvoreń esьm' v' ponošenje susēdom' moimь vel'mi i strah' znanim' moim' CPar 28v – bih' ponošeniju ... strahь PsLob 18r – παρὰ πάντας τοὺς ἐχθροὺς μου ἐγενήθην ὄνειδος καὶ τοῖς γείτοσί μου σφόδρα, καὶ φόβος τοῖς γνωστοῖς μου – Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis valde, et timor notis meis – Ps 30,12

Instrumental je u našim tekstovima tek u začetku.²³

4.2. Izraz *ěko* / *kako* + imenica

Postati sličan komu ili čemu, 'postati kao netko / nešto' (*ěko* / *kako* + imenica u nominativu) promjena je koja osobu ne zahvaća tako temeljito kao posvemašnja preobrazba, 'postati tko ili što' (imenica u nominativu).

- (24) ap(usto)ь p(a)vль progonit(e)ь h(rьst)ьenski vzv(ě) stitelь h(rьsto)вь stvoreń b(i)si BrN₂ 401 – Apostolus Paulus ex persecutore Christianorum annuntiator factus est²⁴

²³ Vidi primjer (6).

²⁴ Silina promjene, u latinskom istaknuta prijedložnim izrazom *ex persecutore Christianorum*, u prijevodu je oslabljena.

U primjerima s *ěko / kako* riječ je o pripisivanju obilježja onoga s kime / s čime se uspoređuje onomu tko / što se uspoređuje. Govornik sebe uspoređuje s ćukom (25) i mijehom (26), a mjesec se uspoređuje s krvi (27). U primjeru (27) dovoljno je reći da je mjesec kao krv jer je pojmu 'krv' lako pripisati svojstvo 'crven'. Istu misao moguće je prenijeti i metaforički, brisanjem *ěko / kako*, čime se dva pojma izjednačuju. Ukoliko pak nije jasno o kojem je svojstvu riječ, nužno ga je izraziti s pomoću pridjeva. Tako iz pojma 'dlakava kostrijet' (27) nije pretkažljivo svojstvo 'crn', pa su u pomoć pozvani pridjevi μέλας, niger i mračan. Rečenica *slńnce bist' mračno ěko vrětiće vlasěno* s pridjevom *mračno* pripada stoga sljedećem odjeljku.²⁵

(25) s'tvoen' bih' kako noćni vranь na visocě CPar 87v – bihь PsLob 66r – ἐγενήθην ὡσεὶ νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ – factus sum sicut nycticorax in domicilio – Ps 101,7

(26) stvoreнь bih' kako mih' na mrazě CPar 107v – bihь PsLob 79r – ἐγενήθην ὡς ἄσκος ἐν πάχνῃ – Quia factus sum sicut uter in pruina – Ps 118,83

(27) (i trusь veli bist') i slńnce bist' mračno ěko vrětiće vlasěno i měseць bist' ěko kрьнь BrVO 270b – stvoreno bis(i) ... stvorena bis(i) (i.e. luna) BrN₂ 135a – (καὶ σεισμὸς μέγας ἐγένετο), καὶ ὁ ἥλιος μέλας ἐγένετο ὡς σάκκος τρίχινος, καὶ ἡ σελήνη ὄλη ἐγένετο ὡς αἷμα – (terraemotus factus est magnus) et sol factus est niger tamquam saccus cilicinus et luna tota facta est sicut sanguis – Otk 6,12

4.3. Pridjev

Ograničimo li se na dva spomenika, *Pariški zbornik* i *Lobkowiczov psaltir*, pridjeva ne manjka, ali oni u njima nisu jednako zastupljeni. Uzrok su tomu različiti izvornici. Glagoljaški pisci, prevoditelji s latinskoga rabe izraz

²⁵ Za riječ *kao* u primjerima *Djevojka pjeva kao slavuj*, *Ona se kao mati brine za svoju djecu* i *ljut kao ris* Pranjković veli da „[s]luži kao sredstvo kondenzacije iskaza, odnosno kao sredstvo preoblikovanja verbalnih konstrukcija u nominalne” (Pranjković 2013: 218). Tako se tumači prvi dio primjera (27) *i slńnce bist' mračno ěko vrětiće vlasěno*. Njegov drugi dio *i měseць bist' ěko kрьнь* pogađa kondenzacija drugoga stupnja kojom se jedan tip nominalnih konstrukcija, pridjevni preoblikuje u drugi, imenički. Kondenzacija prema tome teče u smjeru sve veće nominalnosti: V [+V, -N] → Adj [+V, +N] → N [-V, +N].

stvorenъ estъ + pridjev, oponašajući latinski dekomponirani predikat *factus est* + pridjev, a naslijeđeni se tekstovi ugledaju u grčki, u kojem prevladavaju glagolski predikati.²⁶ Katkada ipak i prevoditelji s grčkoga posežu za pridjevom. Dokazuje to *Lobkowiczov psaltir* u (28).

- (28) vsi ... neugod'ni stvoreni sut' CPar 16r – nĕkľučimi biše
PsLob 6v – πάντες ... ἡχρειώθησαν – Omnes ... inutiles facti
sunt – Ps 13,3

U sljedećim primjerima predstavljene su nepodudarni predikati koji su posljedica prijevoda s latinskoga ili grčkoga – imenski s pridjevom ili glagolski. Osim različita ustroja oni su u hrvatskoglagoljskim usporednim tekstovima iz svojih predložaka naslijedili i pokoji pomak u značenju.

- (29) čudaњ stvorenъ e(stъ) razum' tvoi ot' mene CPar 118v –
udivi se PsLob 87r – ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ
– Mirabilis facta est scientia tua ex me – Ps 138,6
- (30) nići stvoreni esmo vel'mi CPar 71r – obniĉahomъ – PsLob
53v – ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα – pauperes facti sumus nimis
– Ps 78,8
- (31) velmi gluboka stvorena sutъ pomišleniĕ tvoĕ CPar 81v –
ugľubiše se PsLob 62r – σφόδρα ἐβαθύνθησαν οἱ
διαλογισμοί σου – profundae facta sunt cogitationes tuae
– Ps 91,5
- (32) mr'ski stvoreni sut' CPar 16r – omraziše se PsLob 6v –
ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν – abominabiles facti sunt
– Ps 13,1
- (33) podoban' stvoren' est' im CPar 45r – upodobi se PsLob
32r – ὡμοιώθη αὐτοῖς – similis factus est illis – Ps 48,21

²⁶ Još primjera s pridjevom uz izraz *stvorenъ biti* u različitim vremenima i licima iz razliĉitih tekstova: i podobanъ stvorenъ bisi ľvu v dĕľĕhъ svoihъ VrVO 414b – Similis factus est leoni in operibus eius – 1Mak 3,4; stvorenъ esъm' mni samomu težakъ CPar 197r – factus sum mihi met ipsi gravis – Job 7,20; što t(a)ko bezumna stvorena esta BrN₂ 453c; ĕko krh'ci stvoreni este k sľišaniju BrVO 241 – ἐπεὶ νοθροὶ γεγόνατε ταῖς ἄκοαῖς – quoniam inbecilles facti estis ad audiendum – Heb 5,11; beli stvoreni sutъ nazarĕi ego BrN₂ 355c candidi facti sunt Nazaraei eius; bezumni stvoreni sutъ BrVO 209a – ἐματαιώθησαν – vani facti sunt – Jer 2,5

- (34) mně inoplemen'nici priēt(e)li stvoreni biše CPar 97r – pokoriše se PsLob 72v – ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν – mihi alienigenae amici facti sunt – Ps 107, 10
- (35) tužanь stvoreнь bih' CPar 36r – postradaħь PsLob 24r – ἐταλαιπώρησα Ps 37,7 – miser factus sum – Ps 37,5

Neki primjeri nude zanimljiv spoj sintetičkog i analitičkog izričaja unutar iste rečenice.

- (36) (i.e. grěsi) lěki sněgь obělějut' ... lěki vlna běla běli budutь BrVat₅ 4a – obělějut' ... obělějutь MVat₄ 57a – λευκανῶ .. λευκανῶ – dealbabuntur ... velut lana erunt – Iz 1,18
- (37) upodobi se skotom' nesmisl'nim' i podoban' stvoren' est' im CPar 45r – priloži se ... upodobi se PsLob 32r – παρασυνεβλήθη ... ὡμοιώθη – comparatus est ... similis factus est – Ps 48,21

Prvo o primjeru (36). *Vatikanski misal Illirico 4* ima u ulozi predikata oba puta punoznačni glagol *obělějutь* kao grčki, a *Vatikanski brevijar Illirico 5* glagolskom predikatu *obělějutь* suprotstavlja pridjev iz kojeg je taj glagol tvoren i glagol *biti*, dakle *běli budutь*, kako je i u latinskom. U primjeru (37) *Lobkowiczov psaltir* slijedi grčki time što su mu oba predikata glagolska, *priloži se*, *upodobi se*, dok je u latinskom i *Pariškom zborniku* takav samo prvi, *upodobi se*. Drugi je imenski i sastoji se od glagola *stvoriti* i pridjeva koji dijeli isti korijen s prethodnim glagolom, *podoban' stvoren' est'*. Za razliku od ostalih primjera, onaj pod brojem (36) odnosi se na budućnost.

4.4. Ostali oblici

Nominativ, dativ i instrumental imenice te prijedložni izraz *vb* + akuzativ u imenskom predikatu izražavaju subjektov identitet, kazuju što on jest ili postaje (pa i u prenesenom smislu: spas, utočište i sl.). Uloga je pridjeva, naprotiv, da ga opiše pridajući mu kakvo svojstvo. Istoj svrsi služe najrazličitiji padežni i prijedložni izrazi s prvotnom ulogom atributa ili priložne oznake, ugrađeni u imenski predikat.²⁷ Njihova raščlamba, kao i

²⁷ Vidi Večerka (1993: 120–121). Primjer je za to (21) *v priběžiče*.

participa (2), infinitiva i zavisne rečenice (1), koji u predikatno ime uvode glagolski element, prelazi okvire ovoga rada.²⁸

5. Glagoli nepotpuna značenja

U ovom odjeljku predstavljani su glagoli koji leksički obogaćuju sponu *biti*, a to su neprelazni glagoli *prěbiti*, *ostati* i dr. te prijelazni glagoli u pasivu. Tek prošireni pripadajućim imenskim dijelovima predikata oni prenose punu obavijest. Prema značenju razvrstani su u šest skupina.

5.1. Značenje ‘ostati’

Za prenošenje toga značenja zaduženi su glagol *ostati* i dva glagola tvorbeno povezana s glagolom *biti*: *prěbiti*, *prěbivati*. Uz glagole *prěbiti* ‘ostati’ u aoristu, perfektu i prezentu u službi futura te *prěbivati* ‘ostajati’ u prezentu potvrđeni su kao imenski dio predikata pridjev i imenica, pri čemu samo potonja omogućuje odabir instrumentala.

(38) tako i d(ě)va m(a)riě rodi g(ospod)a na nevrěždena prebi
BrLab₂I 25b

(39) po porodě d(ě)voju nevrěždena prěbila esi – BrVb₄ 33d post
partum virgo inviolata permansisti

(40) i v(a) v(ě)kь prebudeši d(ě)voju BrN₂ 468d – et in aeternum
permanens virgo

(41) ěkože i b(la)ž(e)naě d(ě)va m(a)riě počnši děvoju prěbivaetъ
MVat₄ 98a

Istome značenjskom krugu pripada i glagol *ostati*, kojemu je korijen potvrđen i u glagolu *vstati*.

(42) si tvr'di i ne gьnući se ostali bi BrVO 73b – ipsi solidi
atque immobiles remanserunt

²⁸ Tek kao ilustraciju vrijedno je zabilježiti, primjerice, kvalitativni genitiv *v'zrasta visoka* suprotstavljen predikatnom pridjevu *velici*. Tu je predikatni nominativ *velici* upotpunjem kvalitativnim instrumentalom *stanom'*. Primjeri glase: *iže ot začela biše v'zrasta visoka* MNov 103d – *běše stanom' velici* MVat₄ 104a – οἱ ἀπ' ἀρχῆς, γενόμενοι εὐμεγέθεις – qui ab initio fuerunt statura magna – Bar 3,26.

5.2. Značenje ‘biti stvoren, biti učinjen’

To je značenje oprimjereno prijelaznim glagolom *stvoriti* (13) te glagolom *postaviti*, koji u svojoj osnovi nosi isti korijen kao i neprelazni glagoli *ostati* (42) i *vstati* (44):

- (43) *simunъ zelotъ ... po mucě ěkov’li voleju vs(ě)hъ ap(usto)hъ er(u)s(oli)mskoi cr(ě)kvi b(i)sk(u)ръ бѣ postavlєnъ BrN₂ 496b – Simon Zelotes ... Hierosolymitanae ecclesiae episcopus est ordinatus*

5.3. Značenje ‘postati’

Značenje ‘postati’ prenosi glagol *vstati*, u psalmu popraćen akuzativnim prijelaznim izrazom *vb* + akuzativ (44), već viđenim uz glagole *biti* i *stvoriti*.

- (44) *povelě burě vstati v hladъ PsLob 71v – ἐπέταξε τῆ καταγίδι, καὶ ἔστη εἰς αὐραν – statuit procellam ejus in auram – Ps 106,29²⁹*

Već se za glagol *biti* pokazalo da on ne mora nužno biti tek spona jer je prigodice opremljen i značenjem ‘postati’, a njegov vidski parnjak *bivati* značenjem ‘postajati’. Vidjeli smo brojne prijevodne inačice glagola *biti* s pomoću *n*-pasiva glagola činjenja *stvoriti*. Ukidanje činitelja ima za posljedicu pretakanje značenja ‘biti stvoren’ u pojednostavljeno ‘(iz sebe) postati’. To se značenje iščitava i iz *se*-pasiva glagola *učiniti* (45).

- (45) *vidiv’ši zmiě toga učini se plt’ nee k(a)ko trava zelena COxf 26a – facta est ut herba pallida*

Značenje ‘postati’ katkada se izražava i slobodnije, premda u izvorniku nema ničega što bi priječilo prijevod glagolima *biti* i *stvoriti*, kako je uobičajeno.

- (46) *iže běhu suhaě vъ ezera obratet se i žežđućei vъ istočniki vodnie MVat₄ 5c – ἡ ἄνυδρος ἔσται εἰς ἔλη, καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν πηγὴ ὕδατος ἔσται – quae erat arida, erit in stagnum et sitiens in fontes aquarum – Iz 35,7*

²⁹ Taj psalam iz *Sinajskog psaltira* navodi Večerka kao potvrdu spona u značenje ‘biti, postati’ (Večerka 1993: 119).

- (47) kada končā m(o)l(i)tvu tadae božiim' hoteniem' vsta se
z'drava divica COxf 10c – ὑγιῆς ἐγένετο ἡ παρθένος

Primjer (46) podsjeća na neke ranije, u kojima je trajanje prekinuto novim događajem. U (7) i (15) prekretnica se zbila u prošlosti, a u ovom se kao u (5) očekuje u budućnosti. Glagol *obratiti se* umjesto statičnoga glagola εἶναι / *esse* naglašava silinu same preobrazbe. Kao i kod glagola *stvoriti se* tu je *se* čestica, a ne akuzativ povratne zamjenice. Izraz *vsta se z'drava* (47) radije ćemo prevesti kao 'posta zdrava, ozdravi' nego 'usta zdrava', iako je smisao isti. Takvu odluku opravdava i glagol ἐγένετο u grčkom izvorniku.

5.4. Značenje 'praviti se, pretvarati se'

U prethodnim su odjeljcima prikazana zbivanja u kojima subjekt nije djelatan. Sudionici sljedećih događaja opisanih glagolima činjenja *činiti*, *učiniti*, *dělati*, *tvoriti* i *stvoriti* osobno su zauzeti da se ostvare kao pojam izrečen imenicom ili pridjevom. U konačnici oni jesu – ili se prave da jesu – drukčiji nego prije, ili su pak postali – ili se prave da su postali – netko drugi / nešto drugo. Nije uvijek jasno je li preobrazba stvarna ili hinjena i tu nastaje problem sintaktičke interpretacije, naime je li riječ o glagolu *tvoriti* 'činiti, praviti' i povratnoj zamjenici *se* ili već o glagolu *tvoriti se* 'praviti se, graditi se',³⁰ gdje je *se* čestica.³¹ Odluka je utoliko teža što je razlika među dvama tumačenjima katkada gotovo neuhvatljiva.

- (48) ti č(lově)кь budučъ tvoriši se samъ b(og)ь MHrv 63b – ti
č(lově)кь suči samъ sebě b(og)a tvoriši – MKož 58c – σὺ
ἄνθρωπος ὧν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν – tu homo cum sis facis
te ipsum Deum – Iv 10,33
- (49) o gorko i čemerno tim' ženam' ke lica svoě pomazaju i
lipše se čine nere ih' e bog' učinil' CAc 75v
- (50) vi se gbotri dělate a ne držite kako dostoino estъ CPar
286r – vos facitis patres
- (51) greduči toi ženi na misu utaknu ju děv(a)l' hodcem' se
učinivši CGrš 178v

³⁰ S istom se nedoumicom susreću autori pri raščlambi rečenica s infinitivom. Usp. Vela (2018: 156).

³¹ Usp. Silić, Pranjkočić (2005: 40–41).

(52) i poočutiv' e vragъ i s'tvori se ribu Amul

Ako je *se* u (48) – (50) povratna zamjenica u akuzativu, tada su i sinkretski nominativno-akuzativni oblici proširka sintaktički akuzativi. Za nove, iz genitiva posuđene oblike objekta *sebe* (u pismu *sebě*) i proširka *boga* u drugoj potvrđi (48) jasno je na prvi pogled da su akuzativi, a zamjenica *samb* dio je subjektne skupine u nominativu. Taj primjer prema tome izlazi iz okvira naše teme. Prva je inačica toga primjera *se samb b(og)b* također potvrđda akuzativa, što pretpostavljamo na temelju usporednica iz klasičnih jezika u prilogu.

Na dva mjesta rabi se instrumental (51) i (52),³² svojstven i suvremenom hrvatskom jeziku. Rečenicu toga jezika *Nemoj se praviti žrtvom* možemo parafrazirati na dva načina: a) *Nemoj sebe praviti žrtvom*³³ (usp. *Nemoj ga praviti žrtvom*) i b) *Nemoj se praviti žrtva*. U prvom slučaju povratna zamjenica *se / sebe* izravni je objekt u akuzativu uz prijelazni glagol *praviti*, a u drugom je neprelazni glagol *praviti se*³⁴ proširen nominativom ili instrumentalom. Primjeri (49) – (52) svi su redom iz jako pohrvaćenih tekstova. Oblik *se* kao čestica (a ne kao povratna zamjenica) i nominativno-akuzativni oblici *lipše* (49) i *gbotri* (50) shvaćeni kao nominativi priskrbili bi rečenicama značenje 'pretvarati se da si netko / nešto / nekakav', umjesto 'pretvarati sebe u nekoga / nešto / nekakvo'. Dvojako tumačenje nudi i instrumental u (51), ali ne i (52). Tu nam pomaže znanje o svijetu. Osoba (ovdje vrag) ne može se uspješno pretvarati da je riba ako se u nju doista ne pretvori. Pitanje može li se i za hrvatskoglagoljske tekstove pretpostaviti dvojako 'pretvarati se' ostaje, u nedostatku primjera s nesumnjivim morfološkim nominativom predikatnoga imena, i dalje otvoreno.

5.5. Značenje 'činiti se, izgledati'

Niz primjera izriče da se pojam iskazan subjektom osjeća, čini, prepoznaje, pokazuje ili izgleda kao tko, što ili kakvo. U prenošenju toga

³² Novouspostavljeni instrumental i morfološki odudara od kanonskoga oblika. Autorica koja je opisala hrvatskoglagoljski amulet tipa Sisin i Mihael navodi više takvih instrumentalala: *vsu tainu božiju, ednu ruku, sn'cem i lunu, s'tvori se ribu, svetu vodu* (Pantelić 1973: 179).

³³ Još je jasnije: *Nemoj od sebe praviti žrtvu* gdje se glagol *praviti* razlikuje sintaktički.

³⁴ Tako se glagol *praviti se* i njemu slični navode u gramatikama suvremenoga hrvatskoga jezika; usp. Katičić (1986: 39–40); Silić, Pranjčević (2005: 291).

značenja sudjeluju glagoli vidnog opažanja, mišljenja, vjerovanja i znanja i oni koji o čemu izvješćuju ili kojima se što ustanovljuje.

- (53) nepodobn' nam' vidit se život' ego MVat₄ 68b – ἀνόμοιος τοῖς ἄλλοις ὁ βίος αὐτοῦ – dissimilis est aliis vita eius – Sap 2,15
- (54) vidiš' bo se nam' kako slobodan' COxf 18a – appares enim nobis liber
- (55) stvori eže tebe do(bro) vidit' se BrVO 312c – Ποίει τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς σου – fac quod bonum tibi videtur – 1Kr 1,23
- (56) ěko oni v toizde věřě zli sut' veče slama neže plěveli mnet' se BrVO 122d – illi qui in eadem fide mali sunt, palea potius quam zizania reputantur
- (57) v(a)sъ bo mir' kap'la vodonos'naě v'měnaet' se i vsi věci ěk(o) edin' d(ь)нъ PsFr 74d – ὅλος γὰρ ὁ κόσμος ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου λογίζεται καὶ πάντες οἱ αἰῶνες ὡς μία ἔμέρα – CommPs 89,5
- (58) sъ iže g(lago)let' e edinočedi s(i)нъ b(o)ži věruet se BrVO 305c
- (59) petъ ubo talanatъ danie petihъ umovъ eže e(stъ) vnešnihъ svěsti razuměet' se BrN₂ 341b – skažuet se BrAc 55a – quinque ergo talentis donum quinque sensum, id est, exteriorum scientia exprimitur
- (60) velika bogoljubiě i věri ukazuet' se siě žena CPar 170v – magna devotionis et fidei haec mulier ostenditur
- (61) ot pomoči i začučeniě ili prebivaniě preb(la)ž(e)ne b(ogo) r(od)ice ěvil' se bi bez'daranъ CPar 168v – immunis appareret
- (62) ače každo zavistiju ili gorěstiju poraženъ gněva ěrosti naplnenъ poznaet se BrN₂ 352d – unusquisque invidiae velodii veneno percussus iracundiae furore repletus

- (63) b(la)ž(e)нь m(u)žь ki obrětenь e(stь) bes' poroka ... i svršenь obrěte se MHrv 193d–194a – obrěte se ... naidě se MKož 204a – μακάριος πλούσιος εὐρέθη ἄμωμος ... καὶ ἐτελειώθη – beatus dives qui inventus est sine macula ... et perfectus est – Sir 31,8...10
- (64) bes' prikosnieniě studa obretena esi mati sp(a)s(i)t(e)la BrN₂ 375c
- (65) obrazomь obrěte se k(a)ko č(lově)кь MHrv 69b – obrěčenь MKož 64a – ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος – habitu inventus ut homo – Fil 2,7

Iako u predočenoj građi za to nema primjera, iskustvo suvremenoga hrvatskoga jezika uči nas da se i glagoli činjenja mogu uporabiti u promatranom značenju: *Meni se učinila poznata* ili *Sada već djeluje spreman na sve*. Kako bi se izbjegla svaka nedoumica, pojedini glagoli djelovanja specijalizirali su se ili za izricanje značenja 'izgledati pričinjati se': *Ona se čini bolesna* ili 'praviti se, pretvarati se': *Ona se pravi bolesna*.

5.6. Značenje 'zvati se'

Izdvojeno će se promotriti velika skupina glagola sa zajedničkim značenjem 'zvati se'. Među njima po zastupljenosti i množini oblika prednjače glagoli s korijenom **rek*. Promjenom prijevajnog stupnja (*nareči* – *naricati*) tim se glagolima mijenja glagolski vid, a dometanjem prefiksa (*nareči* – *prinareči*) značenje. Potvrđeni su u *se*-pasivu, *n*-pasivu, pa čak i u *m*-pasivu.

- (66) plъtskihь radi i besplъtnihь s(i)нь višnago narečēt' se FgHom 2a – Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται
- (67) k tomu ne narečēt' se ime tvoe avram' нь budetъ ime tvoe avraamъ BrVO 142a – καὶ οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Αβραμ, ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Αβρααμ – nec ultra vocabitur nomen tuum Abram sed appellaberis Abraham – Post 17,5
- (68) sēdei na nem' naricaet se věrnь i istinьn' BrVO 279d – καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν [καλούμενος] πιστὸς καὶ ἀληθινός – et qui sedebat super eum vocabatur Fidelis et Verax vocatur – Otk 19,11

- (69) věrova avraam' b(og)u i vměni se emu v pravdu i sego radi
drug' b(og)u narečen' est' BrVO 148a
- (70) ime rěčě edinoi pisionь ... rěka že treta tigьr' ... rěka že
četvr'ta naricaema eprat' BrVO 128a – ὄνομα τῆ ἐνὶ
Φισῶν ... καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τρίτος Τίγρις ... ὁ δὲ ποταμὸς ὁ
τέταρτος, οὗτος Εὐφράτης – nomen uni Phison ... nomen
vero fluminis tertii Tigris ... fluvius autem quartus ipse
est Eufrates – Post 2,11...14
- (71) osipa naricaemago virsavu iže prinarečen' bisi just' MVat₄
181a – ki pričten' bis(i) just' Hrv 156c – iže narečěnb
e(stь) pravdanь MKož 156a – ὃς ἐπεκλήθη Ἰοῦστος – qui
cognominatus est Iustus – Dj 1,23

Primjer (67) zorno oslikava bliskost glagola imenovanja s glagolom *biti*, kako u grčkom tako i u slavenskom prijevodu. Uzajamnu zamjenjivost izraza *biti* i *zvati se* zapažamo i u okolinama bez zalihosti osigurane imenicom *ime* u kojoj je već sadržan pojam nazivanja: *To se zove sreća*. – *To je sreća*. Pridjevi se pri nadijevanju imena poimeničuju (68)³⁵. U latinskome je to odmah razvidno iz pravopisa. Rijetka je pojava particip prezenta pasiva, kao u (70). Značenje imenovanja preneseno je tu na tri načina, a u svima je prema grčkom izostao glagol *biti*.³⁶

Glagolski niz *zvati, vzvati, vzivati* ugrađen je u predikate s česticom *se* i s *n*-paricipom.

- (72) izide mēsecь sedmi iže zovet se adarь BrVO 404a – ὃς
ἐστὶν Ἀδάρ – qui vocatur Adar – Est 3,7
- (73) i kamenь sa iže vьzvěšь v znamenie i vzovet' se dom' b(o)ži
BrVO 167b – et lapis iste quem erexi in titulum vocabitur
Domus Dei – Post 28,22
- (74) vsa cr(ě)ki ...ediněmь imenem' d(ě)va e(stь) vьzvana BrN₂
349d – tota Ecclesia uno nomine virgo est appellata
- (75) iže paraklit' vzivaeši se BrVO 303d – qui diceris Paraclitus

³⁵ Usp. Vince (2017: 193–195).

³⁶ U prvoj i drugoj potvrdi riječ je o sponi, a u trećoj o pomoćnom glagolu.

Smjena glagola *glagolati* i *govoriti* pokazatelj je veće ili manje konzervativnosti teksta.

- (76) iže ... prevznašaet se nadъ vs(a)koe eže govorit se b(og)ъ
MKož 49b – g(lago)let se MVat₄ 7a – ὁ ... ὑπεραιρόμενος
ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεόν – qui ... extollitur supra omne
quod dicitur Deus – 2Sol 2,4
- (77) vzidi v(ъ) er(u)s(o)lim' ... k vratom' ka zlata govoret' se
ěko pozlaćena sut' BrLab₁ 179b
- (78) pl'na m(i)l(o)sti d(ě)va m(a)riě vzwěćaet se BrN₂ 474a –
plena gratia virgo Maria pronontiatu

Prefigurirani glagol *proglagolati* popraćen je glagolom *vzvati* u istoj rečenici.

- (79) žena bl(u)dna prog(lago)lana est' sět' d'ěvli i d(u)šelovica
... i ot samago muža adama vzvana est' mužehotica
CVinod 62b

Ulogu veznoga sredstva preuzimaju nadalje glagoli nepotpuna značenja *děti*, *skazovati*, *praviti*, *vzwěćati* i *ěvlati*. S glagolom *děti* nadmeću se glagoli *govoriti* i *naricati* u drukčijim morfosintaktičkim sklopovima, ali u istom značenju (80). Prvi je bezlična rečenica³⁷, a u drugom je odnosna rečenica sažeta u particip prezenta pasiva koji se postavši atributom stao sklanjati kao u grčkom.

- (80) iměše bo tada ednoga uznika naročita ki diše se barabasъ
CPar 243v – komu se baraba govoraše MKož 66c –
naricaemago varavu MVat₄ 76a – εἶχον δὲ τότε δέσμιον
ἐπίσημον λεγόμενον Βαραββᾶν – habebat autem tunc
vinctum insignem qui dicebatur Barabbas – Mt 27,16
- (81) avep'salom' že o(тъ)съ miru skazuet' se PsFr 2c –
'Αβεσσαλώμ πατήρ ειρήνης έρμηνεύεται – CommPs 3,1
- (82) varahiě v' ězicě n(a)šem' bl(agoslovle)n' g(ospodъ)нь pravit
se BrVb₁ 36b – Barachia ... Benedictus Domini dicitur

³⁷ Moglo bi se pomisliti da je Kožičić *qui* pročitao kao *cui* pa odatle dativ u prijevodu i promijenjen, ali jednako prihvatljiv sintaktički sklop.

- (83) aće dob'rorodna vzvěčaeši se i plemenita esi BrVat₆ 276a
– ěvlaeši se BrPm 212b – v'zivaesi se BrLab₁ 31d – si
ingenua probaris

Na mjestu glagola *glagolati* dolazi i glagol *imenovati* (84) tvoren od korijena imenice *ime*, **imen-*, dok imenica kao polazište za glagol *znamenovati* (85) nije potvrđena.

- (84) pridosta po puti iže g(lago)let se apiě Vat₁₉ 315a – imenuet
se BrN₂ 443b – per viam qua Appia nuncupatur
- (85) dělateli že vistinu godini prvie i tretoe toli šestoe i
devetoe prvii oni evrěisci ljudi znamenujut se BrVO 129c
– orator ergo mane, hora tertia, sexta, et nona, antiquus
ille et Hebraicus populus designatur

Iz govornoga medija imenovanje prelazi i u pisani:³⁸

- (86) simun' kananěi ... se bo e(сть) iže v drugom' e(van)j(el)ii
pišet' se zělot' BrPm 273d – Simon Cananeus ... ipse est
qui in alio evangelista scribitur Zelotes

6. Oblik predikatnoga imena uz nesamostalne glagole

Kao i uz glagole *biti* i *stvoriti*, najčešći je oblik predikatnoga imena nominativ, bilo imenice bilo pridjeva. Iznimno se u instrumentalu uz glagole *prěbiti* i *prěbivati* pojavljuje imenica *děva* (40), (41).³⁹ Pridjev *nevřěžděb*⁴⁰ u istoj okolini redovito je u nominativu (38), (39). Među imenicama u nominativu ima antroponima: *avram'* (67), *just'* (75), *paraklit'* (74), *barabas* (80), *zělot'* (86) i toponima: *eprat'* (70), *adar* (72), *apiě* (84), redovito uz glagole imenovanja. Neki su od njih poimeničeni pridjevi:⁴¹ *věrněb*, *istiněb'* (68),

³⁸ U slovenskom jeziku glagol *pisati* služi označivanju prezimena, koje je „službenije” od osobnoga imena. Tako pitanje o (osobnom) imenu glasi *Kako se kličeš?*, a o prezimenu *Kako se pišeš?* Ulogu imenovanja osobe povrh osobnoga imena dobio je u našoj građi glagol *nareči* obogaćen prefiksom *pri-* (71).

³⁹ Ukoliko je u (51) značenje glagola *učiniti se* 'graditi se', ovamo spada i instrumentali *hodcem'*.

⁴⁰ Sandra Požar uvjerljivo obrazlaže zašto taj oblik zanižekanog pasivnog preteritnog participa možemo već smatrati pridjevom. Vidi Požar (2017: 74–75).

⁴¹ U hrvatskoglagoljskim tekstovima ima mnogo vlastitih imena koja su po postanju pridjevi. Vidi Vince (2017).

*bl(agoslovle)n*⁴² *g(ospodb)nъ* (82). Ostale imenice potvrđene su ili samostalno: *biskupъ* (47), *do(bro)* (55), *d(ě)va* (74), *b(og)ъ* (76), *d(u)šelovica, mužehotica* (79) ili s različito ustrojenim atributima: *kap'la vodonos'naě* (57), *edinočedi s(i)nъ b(o)ži* (58), *drug' b(og)u* (69), *dom' b(o)ži* (73), *šet' d'ěvla* (79), *o(tъ)съ miru* (81), *danie petihъ umovъ* (59). I takvi sklopovi mogu postati vlastita imena: *sinъ višnago* (66). Pridjevi katkada stoje sami: *tvr'di* (42), *zelena* (44), *nepodobn'* (53), *bez'daranъ* (61), *zlata* (77), *dob'rorodna* (83), a ima i onih s dopunom: *pl'na m(i)l(o)sti* (78), *velika bogoljubiě i věri* (60). Pasivni preteritni participi *nevrždena* (38), (39), *gněva ěrosti naplnenъ* (62) i *svršenъ* (63) popridjevljeni su, a aktivni prezentski s česticom *se* kojim se prevodi latinski pridjev dolazi u paru s pridjevom *tvr'di* i *ne gъnuči se* (42). Prijedložni izraz *v hladъ* (43) označuje identitet, a *bes'poroka* (63) i *bes'prikosnieniě studa* (64) svojstvo. Prvi je tipično obilježje imenica, a drugi pridjeva. Na sličnost subjekta s kakvim pojmom izrečenim imenicom ili pridjevom upućuju *ěko* i *kako*:⁴³ *kako slobodan'* (54), *k(a)ko č(lově)kъ* (65), *ěko edin' d(ъ)nъ* (57), a o višem stupnju njegove pokrivenosti prvim pojmom nego drugim svjedoči prilog *veče: veče slama neže plěveli* (56).

7. Nefinitni oblici glagola biti i zavisna rečenica

Za suvremeni hrvatski jezik utvrđen je malen broj glagola koji sudjeluju u dvojakim strukturama, od kojih je prva predmet ovoga rada, a druga je njezina parafraza uz pomoć izrične rečenice: *Ona se čini luda / ludom – Čini se da je ona luda* (Brač 2017: 31). Hrvatski glagoljaši raspolažu još dvjema mogućnostima izricanja istoga sadržaja a obje su prijevod latinske konstrukcije nominativa s infinitivom.⁴⁴

U njima prema latinskom infinitivu glagola *esse* stoje participi *si*⁴⁵ i *bivъ* i infinitiv *biti*.

⁴² Ovaj oblik prešao je put od participa preko pridjeva do imenice.

⁴³ Ni latinski nam ne pomaže da sa sigurnošću utvrdimo je li u (44) put postala 'zelena kao trava' ili 'kao zelena trava'.

⁴⁴ U novije doba nominativ s infinitivom opisan je u dvjema doktorskim disertacijama. U njima se može naći i literatura na koju se istraživanja autora nadovezuju. Prva je iscrpna raščlamba infinitiva i supina u svoj njihovoj sintaktičkoj raznolikosti (Vela 2018). Druga već u naslovu izrijekom spominje latinski jezik kao predložak hrvatskoglagoljskih prijevodnih tekstova (Mihaljević, Ana 2018).

⁴⁵ Naveden je kanonski oblik *si*, iako se za nominativ jednine muškoga roda češće posuđuje akuzativni oblik *sučъ*, što je uobičajeno i za ostale glagole, a potvrđene su i druge inačice (RCJHR 2000: 157; HCSJ 2014: 185, 227).

Participi glagola *biti* kao prijevodne inačice te konstrukcije slijede padež predikatnoga pridjeva, sročnoga sa subjektom koji je u nominativu. Prema latinskom infinitivu prezenta *esse* stoji particip prezenta, u našem primjeru ženskoga roda u nominativu množine *suče*, koji se slaže s pridjevom *prave* (86). Infinitiv perfekta *fuisse* prevodi se participom preterita. U primjeru (88) njegov je nominativ *bivъ* u nominativu jednine muškoga roda, kao i pridjevi *němъ* i *slěpъ*. Osim svoje imenske naravi particip u toj ulozi iskazuje i onu drugu, glagolsku. Njegovim uklanjanjem rečenice bi doduše ostale ovjerene, ali bi se izgubio dio obavijesti, tj. podatak o vremenu zbivanja.

(87) četiriъ ubo životniъ nogi prave suče naz(na)m(e)nujut se BrN₂ 329d – zn(a)m(e)nujut se BrBar 470b – quattuor ergo animalium pedes recti esse describuntur

(88) běsni že sa vъ ev(an)j(e)li b(la)ž(e)n(a)go matě ev(an)j(e) lista ne тъkmo němъ na i slěpъ bivъ pravitъ se FgLab₁ 2d – Daemoniacus iste ... non solum mutus, sed et caecus fuisse narratur

Drukčije je s infinitivom *biti* prema latinskome *esse* (89), (90) i *fore* (91). Njegov jedinstveni oblik onemogućuje razlikovanje sadašnjosti i budućnosti i time osiromašuje značenje izvornika.

(89) malo že sutъ vsa dobraě života sego ... ače i velika mnet' se biti vidučimъ – BrN₂ 341d pauca quippe bona sunt omnia praesenti vitae quamlibet multa esse videantur

(90) vistinu s(ve)taě cr(ě)ki c(ě)sarstviě n(e)b(e)sk(a)go imenemъ desetimъ d(ě)v(a)mъ podobna biti v'zvěčaet' se – BrN₂ 348b – sancta Ecclesia decem virginibus similis esse denuntiat

(91) vlači začetiě ee d(b)нъ vekši biti ukazuet' se nere roeniě CPar 151v – conceptionis eius dies maior fore approbatur

Neočekivan je nominativ s infinitivom u primjeru (92), jer bismo prema latinskome očekivali samo predikatno ime.

(92) c(ěsa)rstvo n(e)b(e)sko vistinu č(lově)ku domovitu
 podobno biti pravit se – regnum caelorum homini patri
 familias simile dicitur⁴⁶

Rijedak je slučaj da se glagol ne upotpunjuje niti imenom (imenicom ili pridjevom) niti nefinitnim oblicima glagola *biti*, nego zavisnom rečenicom s istim tim glagolom.⁴⁷ U nedostatku sigurnoga primjera ponuđen je ovaj u kojem će *se* prije biti objekt negoli sastavni dio glagola *kazati se*, sudeći bar prema grčkome i latinskome.

(93) kazati se da on' bil' bi b(og)ь BrLab₂ 229c – kažujuć se
 tako da b(og)ь bil bi MKož 49b – ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι
 ἔστιν θεός – ostendens se quia sit Dominus – 2Sol 2,4

Poučna je usporedba s nekim suvremenijim prijevodima istoga retka na srpski i hrvatski jezik. Karadžićev glasi *pokazujući sebe da je Bog*, a Rupčićev *pokazujući sebe kao da je „Bog“*. Prvi u potpunosti odgovara grčkom, a drugi je hipotetičnost koja je u latinskome izražena konjunktivom, a u *II. ljubljanskom brevijaru* i *Misalu hruackom* kondicionalom⁴⁸, prenio dometanjem riječi *kao* pred izričnu rečenicu *da je Bog*.⁴⁹ U oba slučaja riječ je o istom prijelaznom glagolu.⁵⁰ Duda je pak posve izmijenio strukturu rečenice, pa kod njega čitamo: *gradeći se Bogom*. Uz to što je odabrao drugi glagol, uza nj se našao instrumental umjesto nominativa. Ali ključna je razlika među glagolima u tome što se uz prvi, prijelazni *pokazivati* pojavljuje povratna

⁴⁶ Primjer je preuzet iz Mihaljević (2011: 71).

⁴⁷ Istraživači generativističkoga usmjerenja dokazuju da je i u sklopovima u kojima nastupaju elementi tradicionalno nazvani prošircima ili predikatnim imenima riječ o „malim surečenicama“ (Mihaljević 1982; Birtić, Brač 2016).

⁴⁸ Otkako je Reinhart (1993: 299) upozorio na kondicional koji u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku stoji prema latinskom konjunktivu, o tom se prijevodnom postupku izvješćuje u više radova: Mihaljević, Reinhart (2005: 66–67); Mihaljević (2006: 225); Mihaljević (2009: 342); Šimić (2000: 70); Ceković, Sanković, Žagar (2010: 146–147); Mihaljević, Vince (2012: 92); Eterović, Vela (2013: 124–125) i dr.

⁴⁹ Ishod je hipotetička načinska rečenica s veznikom *kao da*; usp. Pranjkić (2013: 219).

⁵⁰ U vezi s glagolom *kazati* valja ukazati na njegovo dvojno značenje 'reći' i 'pokazati' kako u hrvatskom crkvenoslavenskom tako i u drugim jezicima pa se on ili njegove izvedenice pojavljuju u više poglavlja. Ta povezanost seže u indoeuropsku davninu i razumije se iz pravnih postupaka koji su se sačuvali u kasnijim zapisima: „Na sudu se krivina pokazuje ne samo pokretom nego prije svega govorom. Odatle i glagol *kazati* znači oboje: pokazivanje i govorenje.“ (Katičić 1990: 82).

zamjenica *se* kao objekt, a drugi, *graditi se* čini nerazdjeljivu cjelinu s česticom *se*. O možebitnom razlikovanju stvarne i prividne promjene izražene glagolom i predikatnim imenom bilo je riječi u poglavlju 5.4.

8. Zaključak

U tradicionalnoj se gramatici polusponski glagoli suprotstavljaju kopuli (sponi) *biti* ili se među njima ne pravi razlika. Raščlamba neprelaznih glagola koji s imenskim skupinama čine imenski predikat u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku govori u prilog ljestvičnomu prikazu u kojem ni sam glagol *biti* nije jedinstven. Uloga „čiste” spone pridržana je samo svevremenskomu prezentu glagola *biti*, tvorenomu od **es*-osnove, posve lišenom leksičkoga značenja. To ga obilježje smješta na dno ljestvice. Finitni oblici potekli iz osnove **bheu-* postavljaju događaj u vremenski okvir. Još viši stupanj na ljestvici zauzima inkoativno značenje koje se osim trenutnim prezentom, aoristom i imperativom glagola *biti* izriče i pasivnim oblicima glagola *stvoriti* te glagolom *vstati*, a prevodi se ‘postati’. Glagoli s istim korijenom, *prěbiti*, *prěbivati* i *ostati* prenose značenje ‘ostati’. Najvećom se obavijesnosti odlikuju glagoli koje prevodimo kao ‘biti stvoren’, ‘praviti se, pretvarati se’, ‘činiti se, izgledati’ ili ‘zvati se’. Neki se od njih pojavljuju u više značenjskih skupina.

Predikatna imena dijele se na imenička i pridjevska. Izraz u kojem *ěko* / *kako* prethodi imenici međustupanj je u kojem imenica poput pridjeva upućuje na svojstvo, a ne na identitet kao prototipna imenica. Uz glagol sa značenjem ‘postati’ imenicu osim u nominativu zatječemo u akuzativu iza prijedloga *vb*. Rijetki instrumentali ograničeni su na imenice.

Predikatnomu imenu inačica je spoj imenice i pridjeva s infinitivom ili participom glagola *biti*, a očekivan je i njegov finitni oblik u izričnoj rečenici. Odabrani primjeri iznose na vidjelo i razlike koje se pripisuju grčkom ili latinskom predlošku. To se ponajprije odnosi na razdiobu glagola *biti* i *stvoriti* i na prevagu analitičkoga izričaja nad sintetičkim u tekstovima prevedenima s latinskoga. U oba slučaja prema latinskome stoji glagol *stvoriti*. Utjecaj narodnoga govora najjasnije se pak očituje u prodiranju instrumentala u imenski predikat.

Kratice izvora

Amul – Amulet, 15. st.

BrAc – Akademijin brevijar, 1384. (?)

BrBar – Baromićev brevijar, 1493. god.

BrLab₁ – I. ljubljanski brevijar (161a/2), kraj 14. st.

BrLab₂ – II. ljubljanski brevijar (163a/2), 15. st.

BrN2 – II. novljanski brevijar, 1495. god.

BrPm – Pašmanski brevijar, druga polovica 14. st., prije 1389. god.

BrVat5 – Vatikanski brevijar Illirico 5, sredina 14. st.

BrVat6 – Vatikanski brevijar Illirico 6, sredina 14. st.

BrVat₁₉ – Vatikanski brevijar Vat. Slav. 19, 1465. god.

BrVb1 – I. vrbnički brevijar, 13.-14. st.

BrVb4 – IV. vrbnički brevijar, 14. st.

BrVO – Brevijar Vida Omišljanina, 1396. god.

CAC – Zbornik duhovnoga štiva, kraj 15. st.

CGrš – Grškovićev zbornik, 16. st.

COxf – Oxfordski zbornik, 15. st.

CPar – Pariški zbornik, 1375. god.

CPet – Petrisov zbornik, 1468. god.

CVinod – Vinodolski zbornik, poč. 15. st.

CŽg – Žgombićev zbornik, 16. st.

FgGrš – Grškovićev odlomak apostola, 12. st.

FgHom – Homilija na Blagovijest, 13. st.

FgLab₁ – Ljubljanski homilijar, 13. st.

MHrv – Hrvojev misal, 1404. god.

MKož – Kožičićev misal, 1531. god.

MVat4 – Vatikanski misal Illirico 4, 14. st.

PsFr – Fraščićeve psaltir, 1463. god.

PsLob – Lobkowiczov psaltir, 1359. god.

PsPar – Psaltir pariškoga kodeksa, 14. st.

RegBen – Regula sv. Benedikta, kraj 14. st.

Literatura

- Badurina Stipčević, Vesna (2016) „The Croatian Glagolitic Bible. The State of the Research”, *Studi Slavistici*, 13, 283–297.
- Bauerová, Marta (1963) „Bespredložnyj tvoritel’nyj padež v staroslavjanskom jazyke”, *Issledovanija po sintaksisu staroslavjanskogo jazyka*, ur. Josef Kurz, Československá akademie věd, Prag, 287–311.
- Biblija. Stari i Novi zavjet (1968), ur. Josip Tabak i Jerko Fućak, Stvarnost, Zagreb
- Birtić, Matea, Ivana Brač (2016) „Male surečenice uz glagole *doživjeti* i *doživljavati*”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2, 309–331.
- Brač, Ivana (2017) „Instrumental u kopulativnim rečenicama”, *Fluminensia*, 29/1, 29–45.
- Ceković, Blanka, Ivana Sanković i Mateo Žagar (2010) „Jezik *Misala Hruackoga* Šimuna Kožičića Benje: glagolski oblici”, *Slovo*, 60, 133–166.
- Damjanović, Stjepan (2005) ⁵*Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Divković, Mirko (1900) ²*Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Naklada kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, Zagreb.
- Eterović, Ivana, Jozo Vela (2013) „Iz sintakse Kožičićeva *Misala hruackoga*, Slověne, 2, 118–142.
- Florschütz, Josip (1940) ⁴*Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole*, Naklada školskih knjiga i tiskanica Banovine Hrvatske, Zagreb.
- Gortan, Veljko, Oton Gorski, Pavao Pauš (1954) *Latinska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- HCSJ (2014) *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, prir. Milan Mihaljević, Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut, Zagreb.
- Hrvojev misal (1973) *Missale Hervoiae ducis Spalatensis Croato-Glagoliticum*, ur. Vjekoslav Štefanić, Mladinska knjiga, Ljubljana, Staroslavenski institut „Svetozar Ritig”, Zagreb, Akademische Druck Verlagsanstalt, Graz.
- Ivšić, Stjepan (1970) *Slavenska poredbena gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.

- Jeruzalemska Biblija (1994) *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem”*, ur. Adalbert Rebić, Jerko Fućak i Bonaventura Duda, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Katičić, Radoslav (1986) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, JAZU, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Katičić, Radoslav (1990) „Praslavenski pravni termini i formule u Vinodolskom zakonu”, *Slovo*, 39–40, 73–85.
- Mihaljević, Ana (2018) *Sintaksa hrvatskoglagoljskih spomenika prevedenih s latinskoga*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Mihaljević, Milan (1982) *Instrumental iza objekta u akuzativu uz glagole smatrati, učiniti, zvati...*, *Suvremena lingvistika*, 23–24, 11–16.
- Mihaljević Milan (2009) „Hrvatski crkvenoslavenski jezik”, *Povijest hrvatskoga jezika. I. knjiga. Srednji vijek*, ur. Ante Bičanić, Croatica, Zagreb, 283–349.
- Mihaljević, Milan (2006) „Sintaktička svojstva najstarijih hrvatskoglagoljskim fragmenata”, *Mnogokratnite prevodi v južnolavjanskoto srednovekovie*, ur. Lora Taseva, Roland Marti i Marija Jovčeva, GorexPress, Sofija, 2006, 221–239.
- Mihaljević, Milan (2011a) „*Verba dicendi* in Croatian Church Slavonic”, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 54/1, 63–77.
- Mihaljević, Milan (2011b) „Dopune percepcijskih glagola u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku”, *Suvremena lingvistika*, 54/1, 187–200.
- Mihaljević, Milan (2018) „Sintaktička istraživanja hrvatskoglagoljskih tekstova: stanje i perspektive”, *Visnyk L'viv's'kogo univesitetu. Serija filoložična*, 69, 66–74.
- Mihaljević, Milan, Johannes Reinhart (2005) „The Croatian Redaction: Language and Literature”, *Incontri Linguistici*, 28, 31–82.
- Mihaljević, Milan, Jasna Vince (2012) *Jezik hrvatskoglagoljskih Pazinskih fragmenata*, Hrvatska sveučilišna naklada, Državni arhiv u Pazinu, Staroslavenski institut, Zagreb.
- Misal hruacki (2016) *Misal hruacki Šimuna Kožičića Benje. Latinička transliteracija glagoljskog izvornika s usporedbom jezičnih oblika prema drugim glagoljskim tiskanim misalima XV. i XVI. stoljeća*, prir. Blanka Ceković, Ivana Eterović, Tanja Kuštović i Mateo Žagar, Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, Sveučilišna knjižnica Rijeka.

- Pantelić, Marija (1973) „Hrvatskoglagoljski amulet tipa Sisin i Mihael”, *Slovo*, 23, 161–203.
- Pavešić, Slavko, Zlatko Vince (1971) „Gramatika”, *Jezični savjetnik s gramatikom*, ur. Slavko Pavešić, Matica hrvatska, Zagreb, 331–446.
- Peti, Mirko (1979) *Predikatni proširak*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.
- Požar, Sandra (2017) „Stupanj popridjevljenosti participa i njegov odraz u leksikografiji: primjer pasivnih preteritnih participa s prefiksom *ne-* iz korpusa *Drugoga beramskoga brevijara*”, *Filologija*, 69, 61–82.
- Pranjković, Ivo (2013) *Gramatička značenja*, Matica hrvatska, Zagreb.
- RCJHR (2000) *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, I. svezak*, Staroslavenski institut, Zagreb.
- RCJHR (2015) *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije, II. svezak*, Staroslavenski institut, Zagreb.
- Reinhart, Johannes (1993) *Untersuchungen zur Syntax des Kroatisch-Kirchenslavischen: Das Glagolitische Missale romanum*, Habilitationsschrift zur Erlangung der Lehrbefugnis an der Univetsität Wien.
- Senc, Stjepan (1910) *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Naklada kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, Zagreb.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Stolac, Diana, Anastazija Vlastelić (2017) „Metodološki izazovi suvremenih istraživanja povijesne sintakse hrvatskoga jezika”, *Definitely perfect. Festschrift for Janneke Kalsbeek*, ur. René Genis, Eric de Haard i Radovan Lučić, Uitgeverij Pegasus, Amsterdam, 641–658.
- Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta* (1912), preveo Stari zavjet Gj. Daničić, Novi zavjet preveo Vuk Stef. Karadžić, izdanje Britanskoga i inostranoga biblijskoga društva, Budimpešta.
- Šimić, Marinka (2000) „Jezik Muke po Mateju u hrvatskoglagoljskim misalima”, *Slovo*, 50, 5–117.
- Večerka, Radoslav (1993) *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax. II: Die innere Satzstruktur*, U. W. Weiher, Freiburg i. Br.
- Vela, Jozo (2018). *Sintaksa infinitiva i supina u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

- Vince, Jasna (2010) „Nominativ prema ostalim padežima”, *Sintaksa padeža. Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem „Drugi hrvatski sintaktički dani (Osijek, 13. – 15. studenoga 2008.)*”, ur. Matea Birtić i Dunja Brozović Rončević, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Filozofski fakultet Osijek, Zagreb, 249–265.
- Vince, Jasna (2017) „Primjeri poimeničenja u *Rječniku crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*”, *Filologija*, 69, 175–203.
- Vince, Zlatko (1978) *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Vince Marinac, Jasna (2001) „Predikatni instrumental i njegove inačice u hrvatskom crkvenoslavenskom i starohrvatskom jeziku”, *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I.*, ur. Dubravka Sesar, Ivana Vidović Bolt, Zagreb, 283–289.
- The Scholarly Bible Portal of the German Bible Society, <<https://www.academic-bible.com/en/online-bibles/septuagint-lxx/read-the-bible-text/>>

SUMMARY

Jasna Vince

NOMINAL PREDICATE WITH TRANSITIVE VERBS IN CROATIAN GLAGOLITIC TEXTS

The paper is dedicated to transitive verbs and nominal phrases forming nominal predicates in Croatian Glagolitic texts. Only the present tense forms from the **es*-stem are considered to constitute „pure” copula with no lexical meaning. The finite forms originating from the **bhu*-stem put the narrated event into the time frame. A large group of semi copular verbs with the meaning ‘to stay’, ‘to be made’, ‘to become’, ‘to pretend’, ‘to seem, to look like’ and ‘to be called’ are further discussed. The author points to the influence of Greek and Latin written sources as well as vernacular on Croatian Church Slavonic syntactic constructions.

Key words: *Croatian Church Slavonic; nominal predicate; copular and semi copular verbs; predicative nominal; Latin and Greek written sources*